

รูปแบบการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดเชิงพุทธบูรณาการ

A Buddhist Integrative Model to Enhance The Duty Performance of Provincial Good Governance Committees

นฤมล ชู*

Narumon Su

ดวงเพชร สมศรี**

Toungpecth Somsri

ประพนธ์ ศุภสร***

Prapan Supasorn

นิสิตปริญญาเอก, พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, พระพุทธศาสนา,
บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Ph.D.student, Doctor of Philosophy, Buddhist Study,
Graduate SchoolMahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
Email: narumon47@hotmail.com

Received: August 13, 2022

Revised: September 27, 2022

Accepted: September 27, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง รูปแบบการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดเชิงพุทธบูรณาการ มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อคือ (๑) เพื่อศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎี ธรรมาภิบาล และการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด (๒) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด (๓) เพื่อนำเสนอรูปแบบการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดเชิงพุทธบูรณาการ

ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดธรรมาภิบาลเกิดขึ้นภายใต้กระแสโลกยุคโลกาภิวัตน์อันเป็นหลักสากลที่ได้รับการยอมรับจากทั่วโลก และเป็นที่มาของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดโดยมีหน้าที่หลัก ๒ ประการ คือ (๑) การสอดส่องการปฏิบัติงานหน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐ (๒) เสนอแนะแนวทางการปฏิบัติให้กับหน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐ และหลักพุทธธรรมในการนำเป็นหลักปฏิบัติคือ (๑) การครองตน การฝึกฝนระดับปัจเจกบุคคลเริ่มต้นด้วยการมีศีลและการสร้างหิริโอตตปะชัณณา

* นางนฤมล ชู Mrs.Narumon Su

** ผศ.ดร.ดวงเพชร สมศรี Asst.Prof.Dr.Toungpecth Somsri

*** รศ.ดร.ประพนธ์ ศุภสร Assoc.Prof.Dr.Prapan Supasorn

ในจิตใจ (๒) การครองคน หลักสังคหวัตถุและหลักพรหมวิหารธรรมในการสร้างความสัมพันธ์กับหมู่คณะ (๓) การครองงาน เป็นผลสรุปจากการพัฒนาตนและการพัฒนาคน ซึ่งนำมาสู่ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานโดยใช้หลักอิทธิบาท ๔ รูปแบบการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด เพ็ญพทุธบุรณาการ เรียกว่า “สี่ทหารเสือเพื่อสร้างแนวทางการปฏิบัติหน้าที่อย่างมั่นคง” เสือตัวที่ ๑ การเสียสละเป็นการครองตน ถือแนวทางการปฏิบัติงานพื้นฐานประการแรก เสือตัวที่ ๒ การส่งเสริมคือการครองคน ถือเป็นส่วนที่จะทำให้การครองจิตใจเพื่อนร่วมงานหรือผู้มีส่วนสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานเพื่อการสร้างสรรค์และสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้น เสือตัวที่ ๓ การสนับสนุนคือการครองคน เป็นการสนับสนุนการปฏิบัติงานด้วยความรัก ความปรารถนาที่ดี ใจที่เป็นธรรมเพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายสูงสุด คือการสร้างประโยชน์เกิดขึ้นแก่ส่วนรวม เสือตัวที่ ๔ การคำนึงถึงส่วนรวมเป็นการครองงาน ถือว่าเป็นผลสัมฤทธิ์จากแนวทางของการเสียสละ การส่งเสริม และการสนับสนุน โดยคำนึงถึงส่วนรวมคือประโยชน์สูงสุดที่จะต้องร่วมมือกันสร้างขึ้นในคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด

คำสำคัญ : การปฏิบัติหน้าที่; ธรรมาภิบาล; คณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด; เพ็ญพทุธบุรณาการ

Abstract

This dissertation on “A Buddhist Integrative Model to Enhance the Duty Performance of Provincial Good Governance Committees” has three objectives: (1) examined the principles, concepts, theories, good governance, and the performance of duties of the provincial governance Committees; (2) studied the role of the provincial governance committees, and (3) presented the template of the Buddhist integrative role of the provincial governance committees.

The research has found that the good governance concepts arise during the age of globalization, receiving the widespread recognition leading to the creation and design of provincial governance committees that have two important roles: (1) monitoring how government agencies and government officials work, and (2) advising the guidelines to government agencies and government officials. The principles of Buddhism falling under three frameworks are: (1) Self-control which focuses on an individual having a set of the morals and creation of the Hiriotuppa in mind; (2) Control of people in the four Sangahavattha principles and the four Brahmawihan Dharma principles which work to create the unity in work; and (3) Control of work which is the result of the personal development and people development which follows the four components of Rddhippada.

The structure of the work of provincial governance committees integrating the Buddhist principles called “The Four Musketeer of Sustainable Work Processes” which is: **The First Musketeer:** the devotion is the self-control. This refers to the basic way of working. **The Second Musketeer:** the promotion is the people management. This plays a role in winning the hearts of co-workers and stakeholders to encourage the creativity and create the unity. **The Third Musketeer :** the support is the people management. It refers to the support of operating the work with love and the best intention to reach the goal of creating the benefit to the public. **The fourth Musketeer:** the public good is the work management which is considered the achievement from is the devotion/selflessness, promotion and support. The public good is the highest benefit that must be worked towards for the provincial governance committees.

Keywords: Duty Performance; Good Governance; Good governance committees; Buddhist integrative role

บทนำ

การเกิดขึ้นของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด โดยอาศัยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ หมวด ๕ แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ส่วนที่ ๑๐ แนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน มาตรา ๘๗ รัฐต้องดำเนินการตามนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน^๑ และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ มาตรา ๖๕ ที่ได้นำเสนอไว้ดังนี้ “รัฐพึงจัดให้มียุทธศาสตร์ชาติเป็นเป้าหมายการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนตามหลักธรรมาภิบาลเพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนต่าง ๆ ให้สอดคล้องและบูรณาการกันเพื่อให้เกิดเป็นพลังผลักดันร่วมกันไปสู่เป้าหมายดังกล่าว”^๒ คณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด เมื่อได้รับการสรรหาจากภาคประชาสังคมของจังหวัดนั้น ๆ ย่อมสามารถอนุมานว่าได้รับความไว้วางใจและยอมรับนับถือให้อำนาจตามบทบาทที่ได้กำหนดไว้ ดังนั้น เมื่อมีอำนาจแล้ว การใช้อำนาจถือว่าเป็นสิ่งสำคัญเป็นอย่างมากในการสร้างความสำเร็จหรือล้มเหลวที่จะเกิดขึ้น ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นกับคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดโดยภาพรวมที่ผู้วิจัยได้จากรายงานของคณะกรรมการบริหารราชการแผ่นดิน สถานิติบัญญัติแห่งชาติ สำนักกรรมการธิการ ๒ สำนักงานเลขาธิการ

^๑ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ. ๒๕๕๐), [ออนไลน์], แหล่งที่มา: [https:// www.ombudsman.go.th/](https://www.ombudsman.go.th/) [๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๔].

^๒ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/> [๒ ตุลาคม ๒๕๖๔].

วุฒิสภา สรุปได้ ๔ ประการคือ (๑) ความไม่เข้าใจเกี่ยวกับเจตนารมณ์ของการจัดตั้ง ก.ธ.จ. และบทบาทอำนาจหน้าที่ ก.ธ.จ. (๒) แนวทางการปฏิบัติหน้าที่ของ ก.ธ.จ. (๓) ระบบและความสัมพันธ์ในการทำงานร่วมกันระหว่าง ก.ธ.จ. กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และ (๔) ก.ธ.จ. ยังมีข้อจำกัดเกี่ยวกับข้อมูลเพื่อการสอดส่องงบประมาณไม่เพียงพอ ต่อการปฏิบัติหน้าที่ของ ก.ธ.จ. รวมทั้งขาดกำลังคนที่สนับสนุนการปฏิบัติงาน และสถานที่ทำงาน^๑

หลักการดำเนินชีวิตของพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่การดำรงตนคือการสร้างวินัยให้แก่ตนเอง ซึ่งก็คือการมีศีล พร้อมกับความรู้สึที่เกิดขึ้นจากภายในจิตใจคือหิริโอตตัปปะ และนำไปสู่การปฏิบัติงานที่จะต้องลดความรู้สึกที่เป็นด้านบวกและด้านลบให้มากที่สุดซึ่งก็คือการเว้นอคติ ๔ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการครองตน และการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันกับคนในสังคมและในองค์การการทำงานซึ่งก็คือการครองคน เป็นการรักษาและถนอมจิตใจเพื่อนร่วมงานโดยมีสังคหวัตถุ ๔ และพรหมวิหารธรรม ๔ เป็นหลักการสำหรับการครองคน และสุดท้ายความสำเร็จของงานหรือการครองงาน จะต้องมีหลักอิทธิบาท ๔ เพื่อเป็นเครื่องมือสำหรับการสร้างความสำเร็จในการดำเนินงานนั้น ๆ โดยงานเรื่อง “การส่งเสริมการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดเชิงพุทธ” ได้นำเสนอหลักพุทธธรรมไว้ ๒ หลักคือ การเว้นจากอคติ ๔ และพรหมวิหารธรรม ๔ เพื่อเป็นการลดความรู้สึกที่เป็นด้านลบที่เกิดขึ้นในจิตใจและเพิ่มความรู้สึกด้านบวกเข้ามาส่งเสริมการทำหน้าที่ให้เกิดประโยชน์มากที่สุดแก่ประชาชน

จากที่กล่าวมานี้ จะเห็นว่าการปฏิบัติหน้าที่ของผู้มีอำนาจหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับผลประโยชน์จึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับปัญหา ๔ ด้านของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด ผู้วิจัยมีความสนใจต่อการนำหลักพุทธธรรมเพื่อนำมาบูรณาการกับแนวทางการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด ดังนั้น ผู้วิจัย จึงได้กำหนดหัวข้อการวิจัยเรื่อง “แนวทางการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดเชิงพุทธบูรณาการ” เพื่อนำเสนอเป็นทางเลือกสำหรับการปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์ต่อประชาชนอย่างสูงสุด

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎี ธรรมาภิบาล และการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด
๒. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมกับการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด
๓. เพื่อนำเสนอรูปแบบการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดเชิงพุทธบูรณาการ

^๑ คณะกรรมการบริหารราชการแผ่นดิน สถาบันนิติบัญญัติแห่งชาติ สำนักกรรมการธิการ ๒ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, “รายงานผลการพิจารณาศึกษา เรื่อง คณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด (ก.ธ.จ.)”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.senate.go.th/> [๓ ตุลาคม ๒๕๖๔].

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วย การวิจัย ๒ ส่วนคือ

ส่วนที่ ๑ การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ด้วยการศึกษา ค้นคว้า ความหมาย ความสำคัญ หลักการและแนวคิดทฤษฎี ตลอดจนสภาพปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด รวมถึงการศึกษาค้นคว้าหลักพุทธธรรมในพุทธศาสนากับการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถา

ส่วนที่ ๒ การวิจัยภาคสนาม (Field Study) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง ๒ กลุ่ม โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

ขั้นตอนที่ ๑ : ศึกษาหลักธรรมาภิบาลและการปฏิบัติงานตามหลักธรรมาภิบาล ประกอบด้วย (๑) วิธีการศึกษาการวิจัยเชิงเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก (๒) แหล่งข้อมูลคือหนังสือ เอกสารงานวิจัย ผู้ทรงคุณวุฒิ (๓) ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ คณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด และ หัวหน้าส่วนราชการ (๔) เครื่องมือที่ใช้และการสร้างเครื่องมือ คือ แบบบันทึกสรุปผล แบบสัมภาษณ์ และ (๕) การเก็บรวบรวมข้อมูล พร้อมกับการวิเคราะห์ข้อมูลและนำไปสู่การสรุปผล

ขั้นตอนที่ ๒ : ศึกษาหลักการธรรมาภิบาลและการปฏิบัติงานธรรมาภิบาลตามหลักพุทธธรรม โดยการรวบรวมเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา ข้อมูลทุติยภูมิจากหนังสือ บทความวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พร้อมกับบทสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยใช้การจดบันทึกในแบบบันทึกและบันทึกเสียง พร้อมการเรียบเรียงบทสัมภาษณ์ และการวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อหาหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมกับการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด

ขั้นตอนที่ ๓ : รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดเชิงพุทธบูรณาการ การรวบรวมจากการวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการนำข้อมูลและวิธีการจากข้อมูลจากขั้นตอนที่ ๑ และขั้นตอนที่ ๒ เพื่อนำมาสู่การวิเคราะห์เนื้อหาและบูรณาการ แนวคิดทั้งสอง เพื่อนำมาสู่การนำเสนอรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดเชิงพุทธบูรณาการ

ผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “รูปแบบการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดเชิงพุทธบูรณาการ” ประกอบด้วยวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ดังนี้

แนวคิด ทฤษฎี และการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด Good governance หรือ ธรรมาภิบาล ถูกนำเสนอตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ ๑๙๙๐ และต้น ๒๐๐๐ ซึ่งเป็นช่วงที่การพัฒนาในระดับโลกขับเคลื่อนจากความสนใจเรื่องการพัฒนาให้ตลาดทำงานได้อย่างเต็มที่ (Get the Price Rights)

มาเป็นการให้ความสำคัญกับปัจจัยเชิงสถาบัน กฎกติกาและการดำเนินงานของหน่วยงานต่าง ๆ ช่วงนี้เองที่ประเด็นเกี่ยวกับเรื่องการจัดการกับเรื่องคอร์รัปชันและการมีระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส ธรรมภิบาลจึงถูกนำเสนอขึ้นมาเพื่อเป็นหลักการให้หน่วยงานและภาคส่วนต่าง ๆ นำไปปฏิบัติ^๔ จากคำอธิบายที่เกี่ยวข้องกับการเกิดขึ้นของหลักคิดเรื่องธรรมาภิบาลนั้น สมบูรณ์ สิริประชัย ได้แบ่งความหมายของคำว่า “ธรรมาภิบาล” ในทางวิชาการออกเป็น ๒ ความหมายด้วยกันคือ ความหมายที่ ๑ นั้นแรกเป็นความหมายที่จำกัด หมายถึง ด้านการบริหารหรือการจัดการของรัฐ และความหมายที่ ๒ นั้นที่สองเป็นนัยที่รัฐบาลตะวันตกนำมาอ้างอิงคือเป็นเรื่องทางการเมืองมากกว่า จะเห็นได้ว่า คำว่าธรรมาภิบาล นั้น มีอีก ๒ ความหมายที่สำคัญคือ^๕ คือ เรื่องการบริหารจัดการและการเมืองซึ่งถือว่ามีความสัมพันธ์และสอดคล้องกันต่อการนำไปใช้ประโยชน์เป็นอย่างมาก

หลักการพื้นฐานการปฏิบัติงานตามหลักธรรมาภิบาล (Good Governance) มี ๖ ประการ คือ

๑) **หลักนิติธรรม** ได้แก่ การตรากฎหมาย กฎข้อบังคับต่าง ๆ ให้ทันสมัยและเป็นธรรม เป็นที่ยอมรับของสังคมและสังคมยินยอมพร้อมใจปฏิบัติตามกฎหมาย

๒) **หลักคุณธรรม** ได้แก่ การยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม โดยธรรมาภิบาลให้เจ้าหน้าที่ของรัฐยึดหลักนี้ในการปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นตัวอย่างแก่สังคม

๓) **หลักความโปร่งใส** ได้แก่ การสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในชาติ โดยปรับปรุงกลไกการทำงานขององค์กรทุกวงการให้มีความโปร่งใส มีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์อย่างตรงไปตรงมาด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย

๔) **หลักความมีส่วนร่วม** ได้แก่ การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้และเสนอความเห็นในการตัดสินใจปัญหาสำคัญของประเทศ ไม่ว่าด้วยการแจ้งความเห็น การไต่สวนสาธารณะ การแสดงประชามติ หรืออื่น ๆ

๕) **หลักความรับผิดชอบ** ได้แก่ การตระหนักในสิทธิหน้าที่ ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม

๖) **หลักความคุ้มค่า** ได้แก่ การบริหารจัดการและใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดเพื่อให้เป็นประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม^๖

^๔ ชล บุนนาค, “Effective governance: แนวคิดเกี่ยวกับหลักการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.sdgmovement.com/> [๑๘ มิถุนายน ๒๕๖๔].

^๕ สมบูรณ์ สิริประชัย, “ประวัติความเป็นมาของคำว่า “ธรรมาภิบาล” และพัฒนาการธรรมาภิบาลภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์: นัยต่อประเทศไทย”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://midnightuniv.tumrai.com/> [๑๙ มิถุนายน ๒๕๖๔].

^๖ ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๑๖ ตอนที่ ๖๓ ง ๑๐ สิงหาคม ๒๕๔๒, ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.dmr.go.th/>, [๑๙ มิถุนายน ๒๕๖๔].

โดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ หมวด ๕ แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ส่วนที่ ๑๐ แนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน มาตรา ๘๗ รัฐต้องดำเนินการตามนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน ข้อ (๓) ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการตรวจสอบ การใช้อำนาจรัฐทุกระดับ ในรูปแบบองค์กรทางวิชาชีพ หรือตามสาขาอาชีพที่หลากหลาย หรือรูปแบบอื่น โดยการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดนั้นจะต้องมีความสัมพันธ์และสอดคล้องกับ พันธกิจ รวมถึงเป้าหมายอย่างชัดเจน

อย่างไรก็ตาม หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด แบ่งออกได้ ๓ ระดับ คือ (๑) หลักพุทธธรรมสำหรับครองตน คือ การฝึกฝนระดับปัจเจกบุคคลเริ่มต้น ด้วยการมีศีลและการสร้างหิริโอตตปัสสันมาในจิตใจ และการเว้นจากความรู้สึที่เป็นด้านบวกและ ด้านลบ ๔ ประการที่จะทำให้เกิดความอยู่ดีธรรม (๒) หลักพุทธธรรมสำหรับครองคน คือ หลักสังคหวัตถุ ๔ และหลักพรหมวิหารธรรม ๔ หลักสองประการนี้สร้างความรักและความสามัคคีขึ้นแก่การทำงาน และ (๓) หลักพุทธธรรมสำหรับครองงาน เป็นผลสรุปจากการพัฒนาดนและการพัฒนาคนซึ่งก็คือหลัก อิทธิบาท ๔ โดยจะอธิบายทีละประเด็นดังนี้

หลักพุทธธรรมสำหรับครองตน เริ่มต้นจาก ศีล ความหมายโดยรวมหมายถึง “ความประพฤติ ทางกาย และวาจา การรักษากายและวาจาให้เรียบร้อย ข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ปกติมารยาทที่เกิดโทษ ข้อปฏิบัติในการฝึกหัดกายวาจา ให้ดียิ่งขึ้น ความสุจริตทางกาย วาจาและอาชีพ มักใช้คำเรียกอย่างง่ายสำหรับคำว่า อธิศีลสิกขา”^๗ “คำว่า สีละ แปลว่า ปกติ คำว่า ธัมมะ แปลว่า สิ่ง เพราะฉะนั้นคำว่า ศีลธรรมตามความหมายภาษาบาลี ก็คือ “สิ่งที่ทำให้ปกติ”^๘ เห็นได้ว่า ความหมายของ สีละ หรือ ศีล แปลในภาพรวมว่าเป็นความปกติ ดังนั้น การที่จะเกิดความเป็นปกติได้นั้น จะต้องเกิดขึ้นกับผู้ปฏิบัติตามศีล ๕ เท่านั้น โดย สิกขาบท ๕ ปรากฏในทีฆนิกาย สังคิติหมวด ๕^๙ “ศีล ๕ กับการใช้เหตุผลของมนุษย์เป็นสิ่งคู่กัน การรักษาศีล ๕ เป็นการรักษาความเป็นปกติในพฤติกรรมของมนุษย์หรือเพื่อเป็นการรักษากฎเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกัน ในสังคม และทุกชีวิตจะรับประโยชน์นั้นคือความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน”^{๑๐}

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔๕.

^๘ พุทธทาสภิกขุ, การกลับมาแห่งศีลธรรม, (ไชยา: ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๒๑), หน้า ๘.

^๙ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๕/๓๐๒ - ๓๐๓.

^{๑๐} พระมหาสาธก สุภณเถรี (เดินขำขัน), “ศีล ๕ พื้นฐานความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์”, วารสารธรรมทัศน์, ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๖๐) : ๑๖๙.

หิริโอตตปปะ หลักพุทธธรรมสำหรับการคุ้มครองโลกเพื่อการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ไม่ให้เกิดความวุ่นวายและความสับสน ประกอบด้วย หิริ ความละอายบาป และละอายใจต่อการทำความชั่ว โอตตปปะ ความกลัวบาปและเกรงกลัวต่อความชั่ว^{๑๑} หิริโอตตปปะเป็นหลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาภายในของปัจเจกบุคคล และนำไปสู่การอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคม รวมถึงการใช้สำหรับเป็นแนวทางในการปฏิบัติหน้าที่ในองค์กรต่าง ๆ ในบทความเรื่อง พุทธศาสนาเชิงบูรณาการกับการแก้ปัญหาาระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย ได้นำเสนอการแก้ปัญหาด้วยหลักพุทธธรรมดังนี้ “ผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชาที่มีจิตสำนึกมีความละอายใจต่อการกระทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นธรรม และไม่มีความเกรงกลัวต่อผลของการกระทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นธรรม ก็จะทำให้การบริหารจัดการหน่วยองค์กรไม่เจริญก้าวหน้า เพราะฉะนั้น ผู้บริหารจึงควรยึดหลักโลกपालธรรม ๒”^{๑๒} จะเห็นว่า หิริโอตตปปะคือหลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาระดับปัจเจกบุคคลเพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับจิตใจก่อนการกระทำลงให้ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นความละอายและเกรงกลัวขึ้นมา และที่สุดเป็นการหยุดยั้งการกระทำที่จะส่งผลร้ายต่อตนและประโยชน์ขององค์กร

อคติ คือความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในจิตทั้งที่เป็นทัศนคติด้านบวกและทัศนคติด้านลบ ถือว่าเป็นสิ่งที่สามารถเกิดขึ้นได้กับคนทุกคน โดยความหมายคือ “ฐานะอันไม่พึงถึง ทางความประพฤतिที่ผิด ความไม่เที่ยงธรรม ความลำเอียง (๑) ฉันทาคติ คือ ลำเอียงเพราะชอบ (๒) โทสาคติ คือ ลำเอียงเพราะชัง (๓) โมหาคติ คือ ลำเอียงเพราะหลง พลาดผิดเพราะเขลา (๔) ภยาคติ คือ ลำเอียงเพราะกลัว”^{๑๓}

ความสำคัญของอคติ ๔ ในพระพุทธศาสนาเกี่ยวข้องกับการจัดสรรประโยชน์ในหมู่ภิกษุสงฆ์ ซึ่งมีพุทธพจน์ที่เกี่ยวข้อง ดังที่ปรากฏในกรณีของพระภิกษุทุทเทสกะซึ่งเป็นพระภิกษุผู้ทำหน้าที่แจกสลากภัตเป็นต้น (หรือผู้ทำหน้าที่นิมนต์พระ)^{๑๔} ซึ่งมีการนำหลักอคติ ๔ ถูกลำนำมาปรับใช้อย่างเป็นรูปธรรมตั้งแต่สมัยโบราณผ่านกฎหมายตราสามดวง ซึ่งให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลที่จะเป็นผู้ให้ความยุติธรรมแก่ผู้คนโดยทั่วไปในฐานะของการเป็นผู้พิพากษา โดยเนื้อหาปรากฏในหลักอินทภาษ^{๑๕} บทความเรื่อง “การแก้ไขปัญหาอคติในสังคมไทยด้วยพุทธบูรณาการ” การบูรณาการการแก้ไขปัญหาคติในสังคมไทยด้วยหลักธรรมในพระพุทธศาสนาสามารถกระทำได้ร่วมกับหลักทางจิตวิทยา โดยต้องเริ่มต้นที่ตนเองก่อนเพื่อไม่ให้จิต

^{๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๖๕.

^{๑๒} พระ ดร.ณัฐวัฒน์ ตั้งปฐมวงศ์ (ณานปโป), “พุทธศาสนาเชิงบูรณาการกับการแก้ปัญหาาระบบอุปถัมภ์ในสังคมไทย”, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (๒๕๖๓) : ๑๔๔.

^{๑๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๔๔.

^{๑๔} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๐/๓๑.

^{๑๕} ศูนย์ข้อมูลกฎหมายกลาง สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, “๒๐๐ ปี กฎหมายตราสามดวง”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://web.krisdika.go.th/> [๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔].

เกิดความลำเอียงที่ทำให้ปฏิบัติผิดไปจากหลักการองค์ความรู้ที่ได้จากการสังเคราะห์เนื้อหาจึงอยู่บนหลักที่ว่า “รักอย่างเข้าใจ สร้างมิตรไมตรี มีความรู้จริง ไม่ทิ้งเหตุและผล”^{๑๖}

หลักพุทธธรรมสำหรับครองคน ประกอบด้วยการใช้หลักพุทธธรรม ๒ ประการ ผู้วิจัยใช้สำหรับเป็นแนวทางการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด คือ การทำอย่างไรให้ผู้ร่วมงานในองค์กรและผู้ที่เกี่ยวข้องต้องมีปฏิสัมพันธ์ด้วย รวมถึง ผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติงานขององค์กร จนเกิดความรู้สึกว่าการปฏิบัติงานขององค์กรนั้น ๆ สามารถก่อให้เกิดทัศนคติในเชิงบวกขึ้นมา ซึ่งก็คือการเอาใจของผู้อื่นได้อย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม เพื่อให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการครองคนคือสังคหวัตถุ ๔ ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้นิยามความหมายไว้ดังนี้ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี หลักการสงเคราะห์ ประกอบด้วยหลัก ๔ ประการ คือ (๑) ทาน การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน (๒) ปิยวาจา วาจาเป็นที่รัก วาจาสุดดีมน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวาน สมานสามัคคีให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมน้อมตาม (๓) อัตถจริยา การประพาสประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม (๔) สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลายและเสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี^{๑๗} สามารถย้อนกลับไปศึกษาและทำความเข้าใจโดยละเอียดขึ้นซึ่งปรากฏใน สังคหสูตรว่าด้วยสังคหวัตถุ^{๑๘} บูรณาการหลักสังคหวัตถุ ๔ ไว้อย่างน่าสนใจว่า “บูรณาการการนำหลักสังคหวัตถุมาใช้ในการบริหารการประปานครหลวง ผู้บริหารควรมีการให้ การให้อภัย การกล่าวคำพูดอันเป็นที่รัก การประพาสให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมและการวางตัวให้เสมอต้นเสมอปลายคือการปฏิบัติตนสม่ำเสมอต่อการทำงานและต่อการดูแลผู้ใต้บังคับบัญชา”^{๑๙} และหลักพุทธธรรมประการต่อมาคือหลักพรหมวิหารธรรม หมายถึง ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความ

^{๑๖} มุตาพร บริบูรณ์ลาภผลิน และ สุวิญญู รักสัตย์, “การแก้ไขปัญหาคดีในสังคมไทยด้วยพุทธบูรณาการ”, วารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๒) : ๑๑๘.

^{๑๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๔๒ - ๑๔๓.

^{๑๘} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๐ - ๕๑.

^{๑๙} สงุ่น ตรีสุชี, “บูรณาการหลักสังคหวัตถุ ๔ กับการบริหารการประปานครหลวง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), บทคัดย่อ.

ประพจน์ที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ”^{๒๐} โดยมีหลักธรรมอันเป็นข้อย่อย ๔ ประการ คือ (๑) เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า (๒) กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ (๓) มุทิตา ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง พโลยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญอกงามยิ่งขึ้นไป (๔) อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม^{๒๑} และสมเด็จพระสังฆราชฯ อธิบายว่าพรหมวิหารธรรม ๔ คือ ผู้ใหญ่ หรือ ผู้ประเสริฐเป็นธรรมเป็นที่อยู่ซึ่งมีทั้งความดีและความสุขโดยให้ผู้ปฏิบัตินำไปใช้ ดังนี้ เมตตาซึ่งมีอาการเป็นความคิดเกื้อกูล ต่อจากนั้นเมื่อได้เห็นหรือได้ยินหรือได้คิดว่าเขามีความทุกข์เดือดร้อนก็ปฏิบัติช่วยบำบัดทุกข์ให้คือ กรุณาซึ่งมีอาการช่วยบำบัดทุกข์ จากนั้นครั้งได้เห็นเขามีสุข ไม่มีทุกข์ก็พโลยยินดีบันเทิงใจ คือ มุทิตาซึ่งมีอาการพโลยยินดีและเมื่อไม่มีกิจที่ควรจะทำต่อไปก็ อุเบกขา คือ อยู่นิ่งเฉย^{๒๒} และเช่นเดียวกันพระเทพโสมภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้นำเสนอโดยมีความสอดคล้องกับสมเด็จพระสังฆราชฯ ในฐานะที่ผู้บริหารควรนำไปใช้และเช่นเดียวกันพระสงฆ์ทั้งสองรูปนี้ก็มิมีสถานะเป็นผู้บริหาร ซึ่งได้อธิบายพรหมวิหารธรรม ๔ ต่อผู้บริหาร “พรหมวิหาร ๔ คุณธรรมสำหรับนักบริหาร สามารถสรุปความได้ว่านักบริหารต้องมีพรหมวิหารธรรม คือ ธรรมสำหรับผู้ใหญ่ ๔ ประการ (๑) เพราะเมตตาจะทำให้ให้นักบริหารรู้จักมองแง่ดีของเพื่อนร่วมงานและจดจำไว้เพื่อจะได้ใช้คนให้เหมาะสมกับลักษณะที่ดีของเขา (๒) กรุณาจะทำให้ให้นักบริหารเปิดใจกว้างรับฟังปัญหาของคนอื่น (๓) มุทิตา ทำให้นักบริหารส่งเสริมให้คนทำงานมีโอกาสพัฒนาความรู้ความสามารถจนได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้น และ (๔) อุเบกขาจะทำให้ผู้บริหารมีความยุติธรรมในการให้รางวัลและลงโทษ โดยรู้เท่าทันคนร่วมงานทุกคน”^{๒๓}

หลักพุทธธรรมสำหรับครองงาน ถือว่าเป็นเป้าหมายลำดับสุดท้ายในการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด ที่จะต้องนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ของคณะทำงานให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด พระพุทธศาสนาให้หลักการสำหรับการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชีวิตเพื่อสร้างให้เกิดความสำเร็จ เพื่อสร้างความสำเร็จ ซึ่งหลักนั้นคือ อิทธิบาท ๔ โดยความหมายของคำแล้วสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้นิยามความหมายไว้ดังนี้ อิทธิบาท ๔ หมายถึง คุณเครื่อง

^{๒๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๔.

^{๒๑} อ่างแล้ว.

^{๒๒} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), ธรรมธรรมะ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัดมหาชน, ๒๕๔๓), หน้า ๑๙๕ - ๒๐๓.

^{๒๓} พระเทพโสมภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และ เสฐียรพงษ์ วรรณปก, มณีแห่งปัญญา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๔๓ - ๔๕.

ให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ประกอบหลักย่อย ๔ ประการคือ (๑) ฉันทะ (ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป) (๒) วิริยะ (ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง) (๓) จิตตะ (ความคิด คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกฝน ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป) (๔) วิมังสา (ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณา ใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไข ปรับปรุง^{๒๔} ซึ่งในพระไตรปิฎกอธิบายอิทธิบาท ๔ โดยความหมายคือ คุณสมบัติ ๔ ประการ ที่จะนำความสำเร็จมาสู่การดำเนินชีวิตของผู้คนให้เกิดความเจริญด้านอายุ วรรณะ และความสุข^{๒๕} เช่นเดียวกัน อิทธิบาท ๔ คือ (๑) ฉันทอิทธิบาท (ธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จคือฉันทะ) (๒) วิริยอิทธิบาท (ธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จคือวิริยะ) (๓) จิตตอิทธิบาท (ธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จคือจิตตะ) (๔) วิมังสอิทธิบาท (ธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จคือวิมังสา)^{๒๖} และการประยุกต์ใช้ในบทความเรื่อง หลักอิทธิบาท ๔ : เส้นทางสู่ความสำเร็จ โดยมีเนื้อหาดังนี้ “หลักอิทธิบาท ๔ สามารถนำไปใช้ในการบริหารได้ เริ่มตั้งแต่ผู้บริหารที่ดีจะต้องมีความรัก ความชอบ ความพอใจในการบริหารงานก่อน โดยมีการบริหารงาน บริหารคน บริหารงบประมาณต่าง ๆ และต้องมีความเพียรคือความขยันหมั่นเพียรมากกว่าลูกน้อง และเป็นตัวอย่างของความขยันให้แก่ลูกน้อง และจะต้องเอาใจใส่ฝึกฝนกับงานอย่างจดจ่ออยู่กับงานนั้น ซึ่งทำให้ลดความผิดพลาดในการปฏิบัติงานของตนเองรวมถึงความรอบคอบต่อการทำงานของลูกน้องด้วย และสุดท้ายคือ การวิเคราะห์ใคร่ครวญในการปฏิบัติงานที่ผ่านมาเพื่อตรวจสอบข้อบกพร่อง และเพิ่มเติมรายละเอียดต่าง ๆ ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น^{๒๗} และในบทความเรื่อง การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการบริหารองค์เอกชนในจังหวัดนนทบุรี^{๒๘}

^{๒๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๖๐.

^{๒๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๐/๘๐ - ๘๑.

^{๒๖} อภิ.ธ. (ไทย) ๓๖/๔๕๗/๓๕๒.

^{๒๗} ปิ่นมณี ขวัญเมือง, “หลักอิทธิบาท ๔ : เส้นทางสู่ความสำเร็จ”, วารสารเศรษฐศาสตร์อุตสาหกรรม, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๕๗) : ๖.

^{๒๘} ผดุง วรรณทอง, อนันต์ ธรรมชาลย์ และ สานิต ศิริวิศิษฐ์กุล, “การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการบริหารองค์เอกชนในจังหวัดนนทบุรี”, วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (เมษายน - มิถุนายน ๒๕๖๑): ๘๙ - ๙๙.

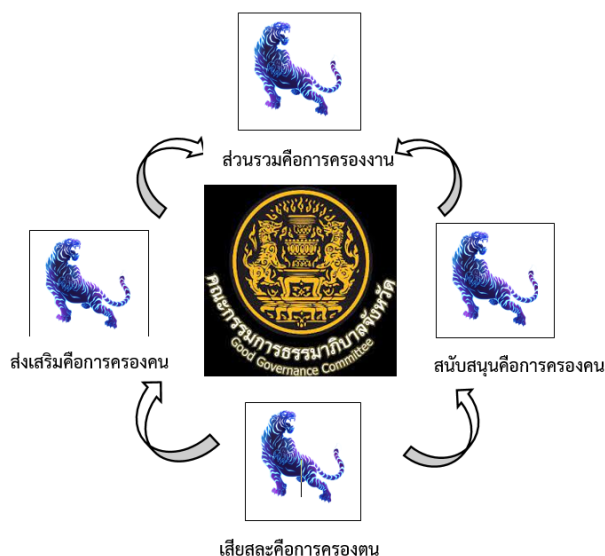
สรุป ลักษณะความเหมือนและความแตกต่างระหว่างหลักธรรมาภิบาลและหลักพุทธธรรม

หลักธรรมาภิบาล และ หลักพุทธธรรม
สำหรับการปฏิบัติหน้าที่คณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด

ความเหมือนกัน	ความแตกต่างกัน
- เป็นการปฏิบัติสำหรับปัจเจกบุคคล - เป็นหลักการที่สัมพันธ์กับบุคคลอื่นและองค์กร - เป็นหลักการและข้อปฏิบัติที่ชัดเจน - สามารถวัดประสิทธิภาพบุคคลและองค์กรได้	- หลักพุทธธรรมสามารถนำมาเป็นวิธีการเอาชนะจิตใจเพื่อนร่วมงาน และผู้รับบริการได้ - หลักธรรมาภิบาลสามารถวัดความคุ้มค่าในด้านต่าง ๆ ได้ (คุณค่าเชิงปริมาณ)

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยเรื่อง รูปแบบการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดเชิงพุทธบูรณาการ จากการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด หลักการ และสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นกับคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด พร้อมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกับคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด และการนำหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาเข้ามาเสริมสร้างการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งผู้วิจัยได้โมเดลที่เป็นรูปแบบการปฏิบัติหน้าที่เรียกว่า “สี่ทหารเสือเพื่อสร้างแนวทางการปฏิบัติหน้าที่อย่างมั่นคง”

“สี่ทหารเสือเพื่อสร้างแนวทางการปฏิบัติหน้าที่อย่างมั่นคง” มีรายละเอียดของคำอธิบาย ดังนี้

เสือตัวที่ ๑ การเสียสละคือการครองตน ถือแนวทางการปฏิบัติงานพื้นฐานประการแรก โดยการเสียสละแบ่งออกเป็น ๒ ประการคือ (๑) การเสียสละ ทางกาย หมายถึง การทุ่มเทกำลังกายในการปฏิบัติหน้าที่ของตนเองที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มกำลังความสามารถ (๒) การเสียสละทางใจ หมายถึง การทุ่มเทความคิดคือการตั้งใจ หรือการรู้หน้าที่ของตนเอง

เลื้อยตัวที่ ๒ การส่งเสริมคือการครองคนเป็นส่วนที่จะทำให้การครองจิตใจเพื่อนร่วมงานหรือผู้มีส่วนสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานเพื่อการสร้างสรรคและสร้างความสามัคคีในการปฏิบัติงาน และการสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นร่วมกัน

เลื้อยตัวที่ ๓ การสนับสนุนคือการครองคน เมื่อการส่งเสริมการปฏิบัติงานต่อกันภายในคณะทำงาน และการปฏิบัติงานกับส่วนที่เกี่ยวข้องที่จะต้องได้รับการสอดส่องและเสนอแนะแนวทางการปฏิบัติงาน การสนับสนุนการกระทำเหล่านั้นด้วยความรัก ความปรารถนาที่ดีใจที่เป็นธรรมเพื่อบังคับไปสูเป้าหมายสูงสุดคือการสร้างประโยชน์เกิดขึ้นแก่ส่วนรวม

เลื้อยตัวที่ ๔ การคำนึงถึงส่วนรวมคือการครองงาน ถือว่าเป็นผลสัมฤทธิ์จากแนวทางของการเสียสละ การส่งเสริม และการสนับสนุน ที่เกิดขึ้นทั้งในระดับปัจเจกบุคคลที่ได้รับการพัฒนาและระดับหมู่คณะที่ได้รับความร่วมมือ ดังนั้น ส่วนรวมคือประโยชน์สูงสุดที่จะต้องร่วมมือกันสร้างขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งคณะกรรมการธรรมาภิบาลซึ่งได้รับการคัดสรรให้เข้ามาปฏิบัติหน้าที่

อภิปรายผลการวิจัย

รูปแบบการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดเชิงพุทธบูรณาการ เป็นการสร้างความเข้าใจต่อสถานภาพ บทบาท และแนวทางการปฏิบัติหน้าที่เพื่อสร้างประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น โดยผู้วิจัยใช้หลักการครองตน ครองคน และครองงาน สำหรับเป็นแนวทางเพื่อเสริมสร้างการปฏิบัติหน้าที่ซึ่งสอดคล้องกับหนังสือเรื่อง ภาวะผู้นำเชิงพุทธ ของสัมฤทธิ์ กางเพ็ญ^{๒๙} และ วนิดา ชุมนุญ^{๓๐} “ธรรมาภิบาลแนวพุทธ : กรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทย” ที่ได้นำเสนอเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี และหลักพุทธธรรม ผ่านกรอบการครองตน การครองคน และการครองงาน

ดังนั้น ประโยชน์ที่เกิดขึ้นผู้วิจัยแบ่งเป็น ๓ มิติ ดังนี้

มิติที่ ๑ ระดับปัจเจกบุคคล เป็นการตอบคำถามเพื่อประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับตนเอง โดยมีรายละเอียด ๒ ประการคือ (ก) การเข้าใจการพัฒนาตนเองในการได้รับการสรรหาเพื่อเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ในคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด (ข) การเข้าใจอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบในระดับปัจเจกบุคคลที่ต้องปฏิบัติงานในตำแหน่งที่ได้รับมอบหมาย พร้อมกับการพัฒนาด้านความรู้ความสามารถต่อการทำหน้าที่ของตนที่ได้รับมอบหมาย

^{๒๙} สัมฤทธิ์ กางเพ็ญ, ภาวะผู้นำเชิงพุทธ, (มหาสารคาม: หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐).

^{๓๐} วนิดา ชุมนุญ, “ธรรมาภิบาลแนวพุทธ : กรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทย” วารสารเทคโนโลยีภาคใต้, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๑) : ๕๙.

มิติที่ ๒ ระดับคณะทำงาน เป็นการตอบคำถามในการปฏิบัติงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ ถือว่าเป็นการครองคนซึ่งก็คือการครองจิตใจกัน การสร้างความรักและความสามัคคีให้เกิดขึ้นในคณะทำงาน เพื่อการสร้างบรรยากาศในการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพอย่างสูงสุด ซึ่งมีลักษณะสอดคล้องกับ ลิขิตา ฌลิมพลโยธิน, เฉลิมชัย กิตติศักดิ์นาวิน และ นลินณัฐ ดีสวัสดิ์^{๓๑} บทความวิชาการเรื่อง ภาวะผู้นำกับการพัฒนาองค์การโดยใช้หลักพรหมวิหาร ๔ ซึ่งมีลักษณะที่สำคัญ ๒ ประการคือ (ก) การเข้าใจต่อการปฏิบัติงานกับเพื่อนร่วมงาน ถือว่าเป็นผลที่เกิดขึ้นจากพื้นฐานของการพัฒนาตนเอง เพราะเมื่อเข้าใจตนเองได้ก็จะนำไปสู่การสร้างความรู้สึที่ดี การแบ่งปัน การช่วยเหลือ รวมถึงการให้คำปรึกษาแก่กันและกัน สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นปัจจัยหลักที่ช่วยหนุนเสริมให้ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานเป็นหมู่คณะเกิดศักยภาพสูงสุด (ข) การเข้าใจต่อระบบการบังคับบัญชา การทำงานเป็นหมู่คณะจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความเห็นพ้องกัน คณะทำงาน เพื่อเป็นผู้ขับเคลื่อนนโยบายที่ได้รับมาเพื่อแจ้งแก่คณะทำงานเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติได้ตามวัตถุประสงค์ที่ได้รับมอบหมาย การเข้าใจต่อระบบการบังคับบัญชาถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญต่อการทำงานเป็นคณะ การให้ความเคารพต่อผู้บังคับบัญชา และเช่นเดียวกันผู้บังคับบัญชาก็ไม่มีอคติต่อผู้ใต้บังคับบัญชาจะนำมาซึ่งความเป็นคณะทำงานที่เข้มแข็งและสิ่งสำคัญการปฏิบัติงานเป็นทีมจะเกิดประสิทธิภาพสูงสุด

มิติที่ ๓ ระดับสังคม เป็นการตอบคำถามที่ถือว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดของคณะกรรมการธรรมาภิบาล จังหวัด เมื่อปัจเจกบุคคลมีศักยภาพและนำมาซึ่งความเข้มแข็งขององค์กรในการขับเคลื่อนแนวปฏิบัติที่ได้กำหนดไว้ เมื่อเป็นเช่นนั้น การปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดเชิงพุทธบูรณาการจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อการสร้างประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นให้กับคนแต่ละจังหวัดในการสอดส่อง และให้ข้อเสนอแนะแก่ภาคส่วนของรัฐ และภาคส่วนของเอกชนเพื่อนำไปสู่การสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่ภาพรวมที่คณะกรรมการธรรมาภิบาลในจังหวัดนั้น ๆ เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่

บทสรุป

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ หมวด ๕ แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ส่วนที่ ๑๐ แนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน มาตรา ๘๗ รัฐต้องดำเนินการตามนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยข้อที่ ๓ ระบุว่า (๓) ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ ในรูปแบบองค์กรทางวิชาชีพ หรือตามสาขาอาชีพที่หลากหลาย หรือรูปแบบอื่น เมื่อประกาศใช้แผนพัฒนาจังหวัดแล้ว การจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และการดำเนินกิจการของส่วนราชการ/หน่วยงานอื่นของรัฐทั้งปวง ที่กระทำในพื้นที่จังหวัด

^{๓๑} ลิขิตา ฌลิมพลโยธิน, เฉลิมชัย กิตติศักดิ์นาวิน และ นลินณัฐ ดีสวัสดิ์, “ภาวะผู้นำกับการพัฒนาองค์การโดยใช้หลักพรหมวิหาร ๔”, วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี, ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒๖ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๖๐) : ๖๕.

ต้องสอดคล้องกับแผนพัฒนาจังหวัดดังกล่าว ปัจจุบัน ก.ธ.จ. ทั่วประเทศมีจำนวน ๗๖ คณะ รวม ๑,๓๘๗ คน (รวมประธานและฝ่ายเลขานุการซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่จากสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี จำนวน ๒ คน และเจ้าหน้าที่จากจังหวัดจำนวน ๑ คน)

หลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด ที่ใช้เพื่อเป็นกรอบสำหรับการวิเคราะห์แนวทางการปฏิบัติหน้าที่เชิงพุทธบูรณาการของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด โดยใช้กรอบการปฏิบัติงาน การครองตน คือ หลักการปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การพัฒนาตนเองที่ถือว่าเป็นพื้นฐานเบื้องต้นในระดับปัจเจกบุคคลของคณะทำงานในคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด การครองคน คือ หลักการและการปฏิบัติที่สร้างปฏิสัมพันธ์ที่เป็นไปในทิศทางที่เป็นด้านบวกต่อกันและกัน คือ ระหว่างบุคคลกับบุคคล ซึ่งในส่วนของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด ที่ประกอบด้วยคณะบุคคลที่จะต้องมาปฏิบัติงานร่วมกัน และ การครองงาน ถือว่าเป็นเป้าหมายประการสุดท้ายที่เกิดขึ้นจากผลการปฏิบัติในสองระดับที่กล่าวถึงของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด คือ เมื่อการครองตนและการครองคนสัมฤทธิ์ผลแล้ว ดังนั้น การครองงานที่เป็นทั้งระดับปัจเจกบุคคลและเป็นภาพรวมขององค์กรจะสำเร็จเป็นผล

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ประโยชน์

๑) ควรนำองค์ความรู้ที่เป็นการนำเสนอทางเลือกสำหรับเป็นแนวทางในการนำไปใช้เพื่อปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดที่ผู้วิจัยได้นำเสนอไว้นี้ สามารถนำหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาไปปรับประยุกต์ใช้โดยใช้กรอบการครองตน การครองคน และการครองงาน

๒) ควรมีการนำผลจากการศึกษาวิจัยไปปรับใช้กับคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดอื่น ๆ โดยศึกษาสภาพปัญหาของจังหวัดนั้น ๆ แล้วปรับหลักพุทธธรรมให้สอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้น

๓) ควรคำนึงถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับประชาชนในจังหวัดนั้น ๆ เป็นพื้นฐานประการแรกในการปฏิบัติงานของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด

๔) ควรคำนึงถึงการสร้างความร่วมมือกับส่วนงานของภาครัฐและภาคเอกชนในจังหวัดนั้น ๆ เพื่อส่งผลถึงประชาชนที่เป็นพื้นฐานลำดับแรกในการปฏิบัติงานของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด

๒. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

๑) ควรศึกษาที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างความยั่งยืน กระบวนการพัฒนาต่อการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด

๒) ควรศึกษาเพื่อนำแนวทางการปฏิบัติหน้าที่เชิงพุทธบูรณาการของคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดเพื่อนำไปปรับใช้กับคณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัดต่าง ๆ

๓) ควรศึกษากรอบการครองคน การครองคน และการครองงาน กับการใช้หลักพุทธธรรม เพื่อสร้างการพัฒนาในองค์กรภาครัฐและองค์กรภาคเอกชน

๔) ควรศึกษาหลักธรรมมาภิบาลกับการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อสร้างความยั่งยืนให้แก่ การปฏิบัติงานของภาคส่วนราชการระดับต่าง ๆ ในจังหวัด

บรรณานุกรม

ปิ่นมณี ขวัญเมือง. “อิทธิบาท ๔ : เส้นทางสู่ความสำเร็จ”. วารสารเศรษฐศาสตร์อุตสาหกรรม. ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๕๗).

ผดุง วรรณทอง. อนันต์ ธรรมชาลัย และ สานิต ศิริวิศิษฐ์กุล. “การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท ๔ ในการ บริหารองค์เอกชนในจังหวัดนนทบุรี”. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (เมษายน - มิถุนายน ๒๕๖๑) : ๘๙ - ๙๙.

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และ เสฐียรพงษ์ วรรณปก. มณีแห่งปัญญา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม, ๒๕๔๖.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มุดาพร บริบูรณ์ลาภผลิน และ สุวิญ รักษัตย์. “การแก้ไขปัญหาคดีในสังคมไทยด้วยพุทธบูรณาการ”. วารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๒). ๑๑๘

ลิขิตา ฌลิมพลโยธิน, เฉลิมชัย กิตติศักดิ์นาวัน และ นลินธัฐ ดีสวัสดิ์. “ภาวะผู้นำกับการพัฒนาองค์การ โดยใช้หลักพรหมวิหาร ๔”. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒๖ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๖๐) : ๖๕.

วนิดา ชุมนุช. “ธรรมาภิบาลแนวพุทธ : กรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทย” วารสาร เทคโนโลยีภาคใต้. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๑) : ๕๙.

สงวน ตรีสุชี. “บูรณาการหลักสังคหวัตถุ ๔ กับการบริหารการประปานครหลวง”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร- ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ- ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

สัมฤทธิ์ กางเพ็ง. ภาวะผู้นำเชิงพุทธ. มหาสารคาม: หลักสูตรพุทธศาสนมหาบัณฑิต สาขาวิชา บริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน). **รวมธรรมะ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัดมหาชน, ๒๕๔๓.

ชล บุนนาค. “Effective governance: แนวคิดเกี่ยวกับหลักการบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.sdgmovement.com/> [๑๘ มิถุนายน ๒๕๖๔].

คณะกรรมการบริหารราชการแผ่นดิน สถานิติบัญญัติแห่งชาติ สำนักกรรมการธิการ ๒ สำนักงาน

เลขาธิการวุฒิสภา. “รายงานผลการพิจารณาศึกษา เรื่อง คณะกรรมการธรรมาภิบาลจังหวัด (ก.ธ.จ.)”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://www.senate.go.th/> [๓ ตุลาคม ๒๕๖๔].

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ. ๒๕๕๐). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://www.ombudsman.go.th/> [๗ กุมภาพันธ์, ๒๕๖๔].

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/> [๒ ตุลาคม ๒๕๖๔].

สมบูรณ์ สิริประชัย, “ประวัติความเป็นมาของคำว่า “ธรรมาภิบาล” และพัฒนาการธรรมาภิบาลภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์: นัยต่อประเทศไทย”, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://midnightuniv.tumrai.com/> [๑๙ มิถุนายน ๒๕๖๔].

ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๑๖ ตอนที่ ๖๓ ง ๑๐ สิงหาคม ๒๕๔๒, ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.dmr.go.th/> [๑๙ มิถุนายน ๒๕๖๔].